

ГОРЧЕ ПЕТРОВ, МАКЕДОНСКОТО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДЕЛО. Предговор и белешки д-р Гане Тодоровски, Скопје 1971

Одбележувањето 50-годишнината од смртта на големиот идеолог, теоретичар и пропагатор на македонското национално ослободително и револуционерно движење Горче Петров со редица предавања и неколку специјални академии, беше пропратено и со издавањето на еден избор од поважните статии од неговото богато публицистичко-есеистичко наследство под наслов „Македонското ослободително дело“, што го приреди д-р Гане Тодоровски во издание на скопското книгоиздателство „Мисла“.

Гореспомнатата книга се состои од еден прилично исцрпен биографски осврт на животот и делото на Горче Петров, напишан од самиот Гане Тодоровски, потоа од 14 одбрани Горчеви статии објавени во свое време во разни списанија, па еден додаток во кој Тодоровски дава кратки податоци за секоја од 14-те статии влезени во изборот, па една хронологија по години за движењето на Горче од најраните години до смртта, по тоа една прилично полна библиографија на сите познати и објавени дела и статии на самиот Горче Петров, како и други статии и истражувања за Горче Петров. Именскиот показалец на крајот го олеснува читателот и научниот работник во ползувањето на книгата, која со сите свои гореописани делови изнесува 225 страници.

Со овој свој мал избор од публицистичко-есеистичкото наследство на Горче Петров, без да зема нешто од неговото исто така богато научно, идејно, политичко и теоретско наследство, Тодоровски му се оддолжил на овој прилично засенет наш

револуционер со тоа што се обидел да ни го приближи ликот на Горче и неговата борбена мисла во публицистичко-есеистичкиот домен од неговата творечка работа.

Со оглед на важноста на одбраните статии во оваа книга ни се налага да се задржиме нешто подолго на неа.

Познато е дека Горче Петров уште како наставник и училищен инспектор во Битола се занимавал со издавањето на првиот нелегален весник на битолскиот окружен комитет „На оружје!“; дека по преместувањето од Битола во Солун за професор во солунската егзархиска гимназија, покрај членувањето во ЦК на Тајната македоно-одринска револуционерна организација, продолжил да објавува статии во исто така нелегалниот солунски весник на Организацијата „Востаник“. За жал, до овој момент не ни се запазил ни еден егземпляр од овие два најстари нелегални весници на Организацијата.

По краткиот престој во солунската гимназија Горче Петров бил по потребите на Организацијата определен засдно со Гоце Делчев да го организира во Софија Задграничното претставништво и во март 1897 г. за секогаш се протисил со својата просветна работа, за да му се посвети напълно на револуционерното дело. Само осум месеци по доаѓањето за задграничен претставител на Организацијата Горче почнал да го издава весникот „Бунтовник“, во кој ги пишувал сам сите статии, без да се потпишува ни како редактор, ни како автор. Всушност, Горче ја продолжил уште од порано својата пројавувана публи-

чистичка активност. „Бунтовник“ бил печатен орган на Организацијата, како што во едно писмо категорички се искажал Гоце Делчев. Во „Бунтовник“ излегол на видело големиот публицистички талент на Ѓорче, неговиот анализаторски дух и неговиот ударен и борбен тон. Весникот во извесна смисла ја играл улогата на директивен орган на Организацијата, макар што Задграничното претставителство не ја имало таа прерогатива во Организацијата, а само нејзиниот највисок орган — Централниот комитет.

Од излезените 11 броја на в. „Бунтовник“ Тодоровски успеал да пронајде само 3 броја и од тие три ни дава 7 најкарактеристични статии во оваа збирка. По својата анализа на приликите во целата Турска империја воопшто и поспецијално во трите вилаети на Македонија, особено по својата раскривачка способност и демистификација на ветуваните реформи од една страна и преземените застрашувачки воени мерки во Македонија 1898 г. од друга страна, статијата „Султановите мерки“ ја раскрива позадината на сите лажни планови на турската врховна власт. Според Ѓорче, во таа статија „Султанот се стреми да му ги замачка очите на надворешниот свет со големи ветувања за реформи и нас, секако, ќе посака да не излаже со некакви привремени подмамки, за да нè успокои и да ја приспие надворешната и внатрешната бора. За нас најизлезен пат е да му попречиме на тој план, да не се успокоиме, да не се поддаваме на подмамките за да не му дадеме можност преку нас да ги лаже и силите (европски — б.м.) на наша сметка“.

Многу едноставна и инструктивна е другата статија на Ѓорче Пет-

ров дадена во оваа збирка под наслов „Кој го ослободи Крит?“ Во неа како црвена нишка се провлекува мислата на Ѓорче со намера да се загнезди во главата на читателот дека „Ни Господ, ни грчкиот крал, ни грчките дипломати и министри, па ни грчките адмирални не го ослободиле Крит од Турците, туку свеста и решеноста на самите Критјани во кренатото востание од 1897 по цена на скапи жртви да ја здобијат својата слобода.“ Правејќи ја духовитата споредба на Критјаните со Македонците, кои биле тогаш 20 пати помалу од Македонците и илјада пати послаби од Турците, Ѓорче по секоја цена сака да ја влие револуционерната мисла за самоослободување преку самонаоружување, па на крајот на статијата извикува „Македонцу, со бинлаче ли чекаш да ти јават дека си слободен или со тапан да ти подумкаат на увото? Слободен сум, речи и сè е свршено. Ете, кој ја дава слободата!“

Во поопширната статија „Расветлување“ уште подетално Ѓорче Петров ги изнесува главните поткрепувачи на турската тиранија што се наоѓаат во самите луѓе, а имено во: „умствената сиромаштија и слепотија, душевната недугавост, предрасудите и заблудите како чеда на мракот, интересот и себелубивоста, како плодови на истенченото и изродено човештво, продажништвото, подлоста, самопонижувањето и др., на овие слични ропски и скотски квалитети кај луѓето“. Тоа биле, според Ѓорче, главните крепители на ропството и ако секој роб речел „слободен или мртвот ќе бидам“ и ако целата маса од такви притеснети и робје се обиде да ги скине синцирите и да го згмечи насилството — тогаш никаква сила не е

во состојба да ја заштити тиранијата под услов да се отклонат и опашките на горенаведените слабости, т.е. разногласноста и расцепот сред луѓето“. Изнесувајќи ја мислата дека по решението на критското прашање се приближувало решавањето на македонското, Ѓорче се нафрлува во оваа статија на познатата категорија внатрешни непријатели на револуционерната организација во лицето на егзархистите што го мамеле населението со помошта на бугарската влада од една страна и со егзархијата од друга страна и што пуштале ниски клевети против раководителите на Организацијата со цел да ги отклонат масите од нив и оделе до таму дури да ги клеветат пред турските власти. Поради тоа Ѓорче им препорачувал на поборниците на Организацијата да им објават остра борба и, базирајќи се на чл. 16, глава V од статутот, да ги ликвидираат еднаш за секогаш.

Во статијата „Прилепска случка“ прикажан е херојскиот подвиг на учителот-револуционер Стојан Лазов со убиството на еден турски поткажувач и наеднаш потоа со извршеното самоубиство.

Психолошките промени што настануваат во еден бој изнесени се во статијата под истиот наслов „Бојот“ која во сушност е една прекрасна химна за бојот, поправо за човекот во него кој, „во миг израснува, станува великан, духот му се поткрева, волјата, зацврстува, расудокот избиструва и целиот станува бодар и непоколеблив. Неговото родско јас се губи а човечкото јас се родува. Човекот го отфрлува јаремот и го заменува со пушката — чудната сејалка на слободата и неразделна другарка на револуцијата.“ „Во бојот, според Ѓорче Петров, ба-

рутот е животворен прашец, куршумското зрно носител на слободата, додека малечката пушкарска цевка извор на сè. Во бојот не треба да мислиш на бесеси, а за своите другари кои мислат за тебе. Биди готов да умреш за своите другари. Во бојот мнозината стануваат еден, а едниот многу“. Ваквите неколку мисли откинати од оваа статија заслужуваат да влезат во секоја наша христоматија и војна дидактика.

Верување во некакви реформи за подобрување на положбата на Македонија за кои дури и европскиот печат тврди дека е обична стапица во која не треба да се фати ни еден Македонец; „Револуцијата во Македонија е неодољна — наложителна. Таа е веќе на избувнување и неа европските дипломати не можат да ја задржат“, — се основните мисли во статијата под наслов „Стапицата“.

„Македонското ослободително дело на блгарска почва“ е најдолга од сите статии во оваа збирка. Таа беше објавена порано во списанието „Разглед“, а потоа во в. „Нова Македонија“, но Тодоровски, оценувајќи го нејзиното значење ја вклучил и во својата збирка. Несомнено таа е една од најаналитичните статии за суштината на врховизмот и неговите корени во Бугарија и истовремено и една од најострите атаки против него.

Трите идни статии во оваа збирка: „Преку Вардар“, „Чифлигарството во Прилепско“ и „Емигрантското движење за Америка во Македонија“ земени се од двонеделиникот „Културно единство“ што Ѓорче Петров го уредувал во Солун заедно со писателот Антон Страшимиров во време на хуриетските денови 1908—1909 година. По својата

содржина овие статии носат сосем подруг карактер од погорецитираниите. Во статијата „Преку Вардар“ Ѓорче Петров ги изнесува своите сеќавања за своето преминување од Софија преку бугарско-турската граница кај Кустендил и преку Вардар со својата многубројна чета за да земе учество во Илинденското востание во својот роден прилепски крај. Перипетиите околу преминот на бугарско-турската граница, **прекосувањето** цела Источна Македонија без да биде откриена четата, говори колку за смелоста на самиот Ѓорчев потфат толку за неговата тактичност сето тоа да го изведе без никакви жртви. Опсервациите што во оваа статија ги дава за состојбата на теренот, пропратени со доста нови интересни податоци и во формата на извесна духовитост ѝ даваат на статијата посебна привлечност.

Статијата за Чифлигарството во Прилепско обработува еден дел од стопанската историја на прилепскиот крај, т.е. чифлигарството и неговите специфичности во Прилепско. Прилично исцрпно и со доста детали се дадени видовите на чифлизите во Прилепско, начинот на нивното стопанисување, а особено односите помеѓу стопаните и чифлигарите, што Ѓорче ги окарактерисал како релативно сносливи. Таму каде Турчин чифликсајбија покажал лош однос му се спротиставувале селаните со страшно орудие — огнот по што биле прилепските полјани на далеку прочуени како „палисламци и палосенци“. Ѓорче Петров констатира дека и покрај фиксираните односи ретко имало селани на чифлизите да се без долг кај лихварите, кои што во поголем број случаи ги прибирале за себе нив-

ниот дел од земјоделските производи уште на гумно.

Појавата на емигрирањето на Македонците во Америка, особено земањето сè посилен замав во годините пред и по Хуриетот, го натерале Ѓорче Петров да му посвети посебно внимание на ова движење. Наоѓајќи ги причините во лошите економски услови за живот во Македонија, потсилени со пљачкањата на разбојничките банди во Западна Македонија, Ѓорче Петров го смета емигрантското движење од Македонија за Америка како продолжение на веќе дотогашното постојно одење на гурбетчилак и дури негово проширување. Според Ѓорче, до 1908 година бројот на постојаната емиграција во Америка не изнесувал повеќе од 50 000 лица од кои 70—80% биле селани, најмногу од Западна Македонија. Целата проблематика околу местата и размерите на отселениците, позитивните и негативните страни од одењето во Америка, а особено безбожната агентско-комисионерска експлоатација на компаниите што ги пренесувале патниците, нашле место во оваа колку стара, толку современа и актуелна и денес појава во Македонија. Обезлугувањето на гурбетчиските подрачја кое земало уште тогаш застрашувачки размери, упропастувањето на здравјето на луѓето поради преголемата напрегнатост и штедење за да се донесе дома што повеќе средства за фамилијата го окарактерисал Ѓорче Петров како „разурувачко за земјата и опасно за нашиот народ“. Тој не само што апелирал на тогашната младотурска влада да земе мерки за ограничувањето на ова движење туку и на сопирањето на безмилосната експлоатација на незаштитениот и беден работник, кој попаднал во

мрежите на агентско-комисионерските друштва и компании и домашни лихвари. „Општествените дејци и установи (во Турција — б.м.) ќе зафрлат една од своите големи обврски кон општеството ако не се заинтересираат за ова прашање и ако не им подадат рака на овие несреќници во нивната самозаштита“, завршува Ѓорче Петров со овие зборови, кои ни до денес не ја изгубиле својата актуелност.

Крајот на Првата светска војна повторно го поставил македонското прашање на дневен ред. Бугарската влада и нејзиното оружје во лицето на Исполнителниот комитет на македонските братства во Бугарија по едно време го истакнала барањето до големите сили да се пристапи кон плебисцит за сите оние земји во царството и надвор од него кои соседите на Бугарија ѝ ги оспорувале. По тој повод Ѓорче Петров, како член на Временото претставителство на обединетата бивша Внатрешна македонска револуционерна организација и редактор на нејзиниот Билтен, ја објавил во него својата статија под наслов „Плебисцитот во Македонија“. Во неја од името на Временото претставителство настојува Ѓорче „плебисцитот да има карактер и на анкета, да има не само национален туку главно и пред сè политички и економски карактер и да се води не со оглед кон државните аспирации на соседите, а кон областите, локални интереси на Македонија и желбите на нејзиното население“. Ѓорче Петров во статијата настојува да докаже дека „промените што Првата светска војна ги извршила во умовите и чувствата на сите националности во Македонија, согледани и оценети од Временото претставителство, оделе на

тоа да се создаде општа и незадржлива желба кај целото нејзино развоверско население за самостоен политички живот или за автономија на Македонија во нејзините природни и географски граници со Солун како центар“,

И во статијата „Македонија обезличена“ Ѓорче Петров откако го дава историското место и улогата на Македонија во минатото со зборовите дека таа „заприлега пред европската општествена и политичка совест како големина со огромно наравствено значење и ѝ се наложила на вниманието како одделна единица со специфичен лик, со свои политички стремежи и тежненија „и дека“ по своја иницијатива и по силата на својот сопствен живот се оформила самата себе си во одделна морална единица, со своја специфична идеологија и свој политички лозунг — обласна самоуправа, која се мачеше да ја реализира со свои сопствени сили и средства“, — настојува да докаже дека потребата од самостоен живот за Македонија никогаш поакутна не била од дадениот момент на ги кани сите здрави сили „да ги изразат смело и отворено вистинските чувства и желби на македонското население“.

Последната статија во оваа збирка е, всушност, едно одржано предавање на Ѓорче Петров за Гоце Делчев пред студентите Македонци на Софискиот универзитет и објавено од В. Чашуле во јануарскиот број на скопското списание „Разглед“ за 1962 г. Отфрлајќи го дотогашниот романтичен начин на прикажување ликот и особеностите на Гоце Делчев, Ѓорче Петров како негов долгогодишен и неразделен другар го прикажува сосема реалистички и конкретно, не како голем

идеолог туку како одличен организатор и агитатор, како човек кој што си создал една од основните задачи да изградува карактери и да го подига духот кај луѓето за единечна работа и борба. Според Ѓорче, Гоце најсовесно ја сфатил потребата од оружје и ја реализирал преку купување и испраќање оружје по од него организирани канали за Македонија или преку создавањето на познатата работилница во село Саблер, Кустендилско. За Ѓорчета Делчев е народен водач, а не планински војвода, иако во четничството Гоце се чувствувал во својата вистинска стихија, но со главната цел да се движи сосема слободно сред селските маси и да ги реализира во секое време своите замисли. Оцртувајќи го ликот на Делчева во гореспомнатата насока, Ѓорче во оваа статија дава доста нови податоци и преценки за некои страни од македонското ослободително дело и како таква оправдано е што статијата е влезена во склопот на оваа збирка, бидејќи со нив чини една складна целина.

Како што од опширниов приказ и подолгите изводи можеш да се види хронолошки подредените статии по времето на нивното настанување јасно го одразуваат ставот на Ѓорче Петров и неговото мислење по разни проблеми од општествено-политичкиот живот на Македонија и на потребите и напорите на нејзините луѓе. Иако статиите по својата содржина прават

скоро една единствена целина ни се чини дека немаше да биде на одмет ако кон нив се приклучеше уште и студијата од списанието „Македонски преглед“ под истоимениот наслов „Македонското ослободително дело (цел, средства, задачи)“, како и статијата „Мисли за револуционсрната борба во Македонија и Одринско“. Исто така ни се чини дека на места преводот не е усогласен со точните изрази на денешниот македонски литературен јазик.

По својата надворешна опрема и подврска книгава остава убав впечаток, но во текстот се направени не само словни грешки туку на страниците 101, 102, 143, 150, 164 и 180 и поголеми пропусти што по-негде ги прават наполно нејасни речениците во текстот. Ми се чини дека би било потребно издавачот да укаже дополнително на нив, со што ползувањето на книгата би одело без пречки. Без оглед на сето тоа книгата на Гане Тодоровски „Македонското ослободително дело“ и во овој вид претставува голем придонес кон македонската историографија, посецијално голем придонес за подоброто запознавање со ликот, мислата и делото на еден од најзаслужните ветерани на македонското национал-ослободително и револуционерно движење — револуционерниот демократ Ѓорче Петров.

Љ. Л.